

8 Potres na Kozjanskem leta 1974 skozi oči medijev

Primož Pipan, Blaž Komac

8.1 Uvod

Mediji imajo pomembno vlogo pri posredovanju novic o naravnih nesrečah, saj so pogosto primarni vir informacij. Časniki so poleg tega en ključnih dejavnikov, ki omogočajo komunikacijo med javnostjo, akademskim svetom ter politiko. Vplivajo na dožemanje in poglede javnosti ter politične načrte na različnih področjih ter so zanesljiv vir informacij in analiz (Quarantelli 2002; Steelman in sod. 2015; Ribarič 1964). To še posebej velja za dogodke, ki vplivajo na veliko ljudi, povzročijo veliko škodo in jim sledi dolgotrajno okrevanje in obnova. Primer so naravne nesreče kot so potresi in poplave, ki so v zadnjih desetletjih večkrat močno prizadele Slovenijo (Komac in sod. 2020).

Danes imajo tiskani mediji manj pomembno vlogo pri širjenju novic o dogodkih ali kriznem komuniciranju (Bruns in Burgess 2014); zgodovinsko gledano pa so bili najpomembnejši kanal za širjenje sporočil v kriznih časih. Obenem pa so skladišče spomina na pretekle dogodke in so pomembni pri širjenju kakovostnih vsebin in mnenj ali komentarjev. To izhaja iz potrebe prebivalcev po kakovostnih informacijah in analizah ter želje oblasti po posredovanju ustreznih informacij (Lowrey in sod. 2007). Po Vastermanu mediji po naravni nesreči pomagajo razložiti, kaj, kje in zakaj se je nekaj zgodilo ter kaj lahko pričakujemo v prihodnosti (Vasterman in sod. 2005). Svojo pozornost pogosto usmerjajo v odgovornost (Komac 2023) ter zbiranje in uporabo javnih sredstev za pomoč in okrevanje.

V prispevku predstavljamo odziv tiskanega medija po potresu, ki je leta 1974 prizadel Kozjansko. Kratkemu orisu dogodka in njegovih posledic sledi analiza prispevkov iz časnika *Delo* za obdobje pol leta, od potresa do konca leta 1974. Pri analizi prispevkov smo se osredotočili na dinamiko dogajanja, kakor tudi dožemanja obsega naravne nesreče, kot je o njej poročal največji slovenski nacionalni časnik. Zanimala nas je organiziranost sodelujočih ustanov in potek pomoči. Ugotavljamo, da je bilo poročanje časovno dokaj konsistentno, informacije pa so bile omejene, saj so bile v pretežni meri odvisne od države in državnih organov. Manj je bilo poročil s terena o dejanskem dogajanju v pokrajini. Pri navajanju podatkov za posamezne občine se meje občin nanašajo na leto 1974.

8.2 Podatki o potresu

Kozjansko je 20. junija 1974 ob 17.08.30 UTC prizadel predpotres. Po 19 sekundnem zatišju, v katerem so opazili panično lajanje psov ter mukanje krav v hlevih, je ob 17.08.49 UTC območje prizadel glavni potres z magnitudo 4,8, ki je v nadžarišču pri vasi Lipovec vzhodno od Šentjurja (Ribarič 1994) dosegel intenziteto VII MSK2. Potres je bil po izjavi seizmologov tako močan, da sprva niso mogli ugotoviti razdalje do epicentra (*Delo*, 21. 6. 1974 – ker ne gre za znanstvene citate, v nadaljevanju pri člankih iz *Dela* podajamo datum objave). Čutili so ga do Celovca in Beljaka na severu, Trsta ter Kobarida, Kanala ob Soči in Ajdovščine na zahodu pa tudi v Zagrebu in Karlovcu. Sledila je vrsta popotresov, največji je bil ob 22.26.40 z magnitudo 4,4. Žarišče osrednjega potresa je bilo sorazmerno globoko, v globini 8 km, vendar so bili učinki veliki zaradi prevlade glinastih sedimentnih kamnin, kot je miocenske gline, peske, peščenjake in laporovce opisalo *Delo* (*Delo*, 26. 6. 1974).

8.3 Škoda

Potres je na območju dolin Voglajne, Mestinje in Tinjščice in v zgornjem Posotelju na slovenski in hrvaški strani do Sopotnice povzročil precejšnjo škodo. Predvsem so bile prizadete starejše slabo grajene stavbe v krajih Šmarje pri Jelšah, Šentvid pri Šmarju, Zibika, Podčetrtek, Pristava, Vinski Vrh in Ponikva pri Grobelnem. Kar 15 % poškodovanih objektov je bilo povsem uničenih (Lapajne 1981; Ribarič 1982).

Največ, skoraj 4000 objektov, je bilo poškodovanih v občini Šmarje pri Jelšah, sledile so občine Šentjur s 1300 objekti in Celje ter Slovenske Konjice z okrog 350 objekti. Objekte so pregledali in razvrstili v štiri kategorije. V prvi so bili objekti s poškodbami na kritini, dimnikih in manjšimi razpokami na zidovih. V drugo so uvrstili objekte s poškodbami na nenosilnih zidovih in predelnih stenah, v tretjo pa objekte s poškodbami na nosilnih zidovih in obokih. V četrti kategoriji so bili objekti, ki jih zaradi obsega poškodb ali dotrajanosti ni bilo tehnično ali ekonomsko mogoče obnoviti in so bili predvideni za rušenje. Četrto kategorijo poškodovanosti je imelo 14 % objektov, največ v občini Šmarje pri Jelšah, in sicer več kot 500.

Uradno je bilo zaradi potresa poškodovanih 4007 gospodinjstev s 14.970 prebivalci, od tega v občini Šmarje pri Jelšah 10.675 in v občini Šentjur pri Celju 4295. Med poškodovanimi stanovanji je bilo tudi 55 stanovanj v družbeni lastnini. Skupna škoda je po prvih ocenah znašala 100 milijonov dinarjev, kar je, preračunano s spletnim orodjem Statističnega urada RS, 42 milijonov evrov. Julija so ocenili, da bo višina preseгла 84 milijonov dinarjev (*Delo*, 9. 7. 1974), po ocenah s konca avgusta pa je potres povzročil za 681 milijonov dinarjev (preračunano 263 milijonov evrov) škode (*Delo*, 28. 8. 1974).

Tudi po potresu v Posočju leta 1976 je bila prvotna ocena škode (300 milijonov dinarjev/85 milijonov evrov) nižja od drugotne (427/121), stroški popravila stavb pa so bili ocenjeni na 806/229 milijonov (Orožen Adamič 1979).

Preglednica 8.1: Objekti po kategoriji poškodovanosti.

občina	1. kategorija	2. kategorija	3. kategorija	4. kategorija	skupaj	delež 4. kategorije (%)
Šmarje pri Jelšah	1153	1115	1147	566	3981	10
Šentjur	375	306	431	197	1309	3
Celje	244	87	15	2	349	0
Slovenske Konjice	2	6	4	2	14	0
skupaj	1774	1514	1597	767	5653	14
delež (%)	31	27	28	14	100	

Preglednica 8.2: Objekti po kategoriji poškodovanosti po krajevnih skupnostih občine Šmarje pri Jelšah.

krajevna skupnost	1. kategorija	2. kategorija	3. kategorija	4. kategorija	skupaj	delež 4. kategorije (%)
Mestinje	45	35	21	5	106	5
Kristan Vrh	55	70	134	68	327	21
Šentvid	92	102	63	57	314	18
Zibika	48	79	153	66	346	19
Sladka Gora	28	12	9	0	49	0
Podčetrtek	70	70	64	87	291	30
Šmarje pri Jelšah	210	192	207	48	657	7
Koprivica	14	11	5	1	31	3
Tinsko	27	27	27	15	96	16
Pristava	145	103	129	61	438	14
Vinski Vrh	49	67	45	74	235	31
Rogatec	12	2	1	0	15	0
Buče	53	50	36	23	162	14
Zagorje	11	12	5	3	31	10
Kozje	15	4	5	0	24	0
Lesično	62	59	52	33	206	16
Bistrica ob Sotli	10	5	1	0	16	0
Polje ob Sotli	23	47	7	7	84	8
Rogaška Slatina	137	125	82	19	363	5
Virštajn	46	41	68	32	187	17

krajevna skupnost	1. kategorija	2. kategorija	3. kategorija	4. kategorija	skupaj	delež 4. kategorije (%)
Podsreda	1	2	0	0	3	0
skupaj	1153	1115	1114	599	3981	
delež (%)	29	28	28	15	100	

Preglednica 8.3: Objekti po kategoriji poškodovanosti po krajevnih skupnostih občine Šentjur pri Celju

krajevna skupnost	1. kategorija	2. kategorija	3. kategorija	4. kategorija	skupaj	delež 4. kategorije (%)
Dobje pri Planini	1	2	9	5	17	29
Dramlje	17	21	6	11	55	20
Kalobje	5	13	15	5	38	13
Loka pri Žusmu	54	21	34	10	119	8
Planina pri Sevnici	27	17	19	6	69	9
Ponikva pri Grobelnem	37	29	90	69	225	31
Slivnica pri Celju	40	40	32	23	135	17
Šentjur pri Celju	40	18	13	1	72	1
Prevorje	50	42	48	20	160	13
Šentjur okolica	95	91	116	35	337	10
Blagovna	9	12	29	12	62	19
skupaj	375	306	411	197	1289	15
delež	29,09	23,74	31,89	15,28	100,00	

8.4 Medijski odzivi na potres

V Digitalni knjižnici Slovenije – Dlib smo pregledali objave v *Delu* na temo potresa na Kozjanskem v obdobju od potresa 20. junija 1974 do konca leta 1974. V tem času je bilo v 38 dneh objavljenih 51 člankov. V prispevku smo medijsko poročanje analizirali z več vidikov in podali nekatere ugotovitve, ki so pomembne za komuniciranje ob naravnih nesrečah.

Slika 8.1: Pregledani članki o Kozjanskem potresu v časniku *Delo* po abecedi avtorjev, izdani v obdobju pol leta po potresu.

B., I. 1974: Začasno varnejše strehe. *Delo*, 7. 11. 1974, 9. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_DOC-E4WL5FMK/9/index.html#zoom=z

Božič, P. 1974: Obračun pomoči. *Delo*, 12. 9. 1974, 1.

https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-SXK6MKOJ/index.html#zoom=z

Božič, P. 1974: Osupljiva škoda na kozjanskem. *Delo*, 22. 8. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-UCFGQX0M/index.html

Burnik, I. 1974: Kozjansko je postalo razgibano gradbišče. *Delo*, 5. 9. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-6ZM0DIG6/index.html#zoom=z

Burnik, I. 1974: Solidarnostna šola. *Delo*, 11. 9. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_DOC-DAGRPL2T/8/index.html#zoom=z

Burnik, I. 1974: Zdravstveni domovi na Kozjanskem. *Delo*.

Dopisniki 1974: Pomoč prihaja. *Delo*, 25. 6. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-JFSWO20B/index.html

Dopisniki 1974: Potresna noč na prostem. *Delo*, 21. 6. 1974, 5. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_DOC-C6THRET0/5/index.html#zoom=z

Hribar, D. 1974: Šola ima že streho. *Delo*, 29. 8. 1974, 6. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_DOC-351U7TVI/6/index.html#zoom=z

Hribar, D. 1974: Šolarji le pod streho. *Delo*, 3. 9. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_DOC-2TGfABKX/2/index.html#zoom=z

Jager, B. 1974: "Kozjanski" juriša. *Delo*, 10. 8. 1974, 2. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_DOC-CJX4176I/2/index.html#zoom=z

Jakše, M. 1974: Do zime nihče brez bivališča. *Delo*, 5. 9. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-6ZM0DIG6/index.html#zoom=z

Jakše, M. 1974: Kozjansko: Prehiteti moramo bližnjo zimo. *Delo*, 21. 9. 1974, 2. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-GOQ1I04L/2/index.html#zoom=z

Jarc, V. 1974: Za kozjansko - takojšnja pomoč. *Delo*, 3. 7. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-LIP85S1R/index.html

Javornik, L. 1974: Že pol pomoči. *Delo*, 15. 8. 1974, 5. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_DOC-CQ79P8GE/5/index.html#zoom=z

Kos, M. 1974: Izpeljati akcijo pomoči kozjanskemu. *Delo*, 7. 12. 1974, 2. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-9708AUQ2/2/index.html#zoom=z

Kramer, F. 1974: Te noči ne bo lahko pozabiti. *Večer*, 22. 6. 1974.

Kramer, F. 1974: Ocenjevanje škode in popraviljanje objektov. *Večer*, 24. 6. 1974.

Kramer, F. 1974: Obisk po potresu v Zibiki – Jok starca in otrok. *Večer*, 25. 6. 1974.

Republiški koordinacijski odbor za odpravo posledic potresa na Kozjanskem 1974:

Poročilo o stanju po potresu v prizadetih občinah Šmarje pri Jelšah, Šentjur, Celje in Slovenske Konjice in poteku solidarnostne akcije za odpravo posledic potresa na Kozjanskem. *Delo*, 14. 10. 1974, 5.

https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-AT58Z3NS/4/index.html

Lapajne, N. 1974: 13. Julij za kozjansko. *Delo*, 29. 6. 1974, 7. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-GQS0QLW9/index.html#zoom=z

Lapajne, N. 1974: Huje, kot je kazalo. *Delo*.

Lapajne, N. 1974: Ponovno potres. *Delo*.

Mesesnel, J. 1974: Zgovoren odziv. *Delo*, 30. 7. 1974, 4. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-9ZLVGJZE/4/index.html#zoom=z

Na Kozjanskem bodo gradili. Devet novih šol: 1974. *Dnevnik*, 20. 7. 1974.

Namorš, M. 1974: Za ljudi gre, ker ne morejo čakati. *Delo*, 19. 7. 1974, 2. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-7XMF7F60/2/index.html#zoom=z

Ocepek, R. 1974: Obnova kmetij po potresu. *Delo*, 26. 11. 1974, 5. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-UQTCL3EJ/5/index.html#zoom=z

Odar, J. 1974: Pomoč šolstvu na kozjanskem. *Delo*, 28. 8. 1974, 2. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-682V2NPV/2/index.html#zoom=z

Praprotnik, I., Glavič, D. 1974: Ravensko železo za kozjansko. *Delo*, 18. 9. 1974, 10. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-LF1YXDOA/10/index.html#zoom=z

Pšeničny, V. 1974: Mladinske brigade so dokazale koristnost. *Delo*, 31. 8. 1974, 2. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-91A6FW6I/2/index.html#zoom=z

Sever, J. 1974: Kozjanci že gradijo. *Delo*, 28. 8. 1974, 7. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-682V2NPV/7/index.html#zoom=z

Sever, J. 1974: Posledice zamujenih ur. *Delo*, 13. 11. 1974, 10. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-LCUHR19K/10/index.html#zoom=z

Sever, J., Lapajne, N. 1974: Hud strah pred zimo. *Delo*, 7. 8. 1974, 7. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-RI2JSMDH/7/index.html#zoom=z

Stefančič, Z. 1974: Prispevek gospodarstva: Delo za 220 kozjancev. *Delo*, 15. 10. 1974, 5. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-6XZKZR3F/5/index.html#zoom=z

Šinkovec, M. 1974: Smotrna delitev. *Delo*, 18. 10. 1974, 12. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-TUSW1DDM/12/index.html#zoom=z

Šinkovec, M. 1974: Še en dan za kozjansko. *Delo*, 4. 10. 1974, 13. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-GFHQE1LF/13/index.html#zoom=z

Uredništvo 1974: Delovni dan za potres. *Delo*, 28. 6. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-7FX8A5E3/index.html

Uredništvo 1974: Gradbinci na kozjansko. *Delo*, 5. 9. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-6ZMODIG6/index.html#zoom=z

Uredništvo 1974: Koliko smo doslej zbrali za kozjansko. *Delo*, 20. 9. 1974, 8. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-MNABJXD6/8/index.html#zoom=z

Uredništvo 1974: Pomoč brez davka. *Delo*, 10. 7. 1974, 2. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-HTXDMPL7/2/index.html#zoom=z

Uredništvo 1974: Pomoč z vseh strani. *Delo*, 28. 6. 1974, 4. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-7FX8A5E3/index.html

Uredništvo 1974: Povsod odprtih rok. *Delo*, 29. 6. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-GQS0QLW9/index.html#zoom=z

Uredništvo 1974: Sklad za pomoč ob potresu. *Delo*, 27. 6. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-X4KTINH8/index.html

Uredništvo 1974: Solidarni ob potresu. *Delo*, 26. 6. 1974, 1. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-X4KTINH8/index.html

Uredništvo 1974: Škoda večja od prvih cenitev. *Delo*, 3. 9. 1974, 2. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_DOC-2TGFABKX/2/index.html#zoom=z

Uredništvo 1974: Velik dolg do kozjanskega. *Delo*, 12. 7. 1974, 1. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-3HAO75RR/b801eeef-40f3-4e14-87f3-dfbbe50b6925/WEB>

Žitko, S. 1974: Bitka za streho nad glavo. *Delo*, 27. 6. 1974. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-X4KTINH8/index.html

Žitko, S. 1974: Kako pomagati. *Delo*, 13. 9. 1974, 8.

https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-7OJ0V34R/17/index.html#zoom=z

Žitko, S. 1974: Vemo, da nismo sami. *Delo*, 26. 6. 1974. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-X4KTINH8/index.html

Med močno poškodovanimi objekti je bilo kar 13 šol v starih stavbah, ki jih je obiskovalo 2000 otrok. Ker objekti velikostno niso ustrezali razmeram in so potrebovali zemljišča za gradnjo nadomestnih stavb, so v regionalnem razvojnem načrtu predvideli reorganizacijo šolske mreže. Na ta način so pridobili 10.000 m² zemljišč, na katerih so na 6000 m² zgradili devet novih šolskih poslopij. Nove šole v občini Šentjur pri Celju so zgradili v naseljih Ponikva in Loki pri Žusmu, v občini Šmarje pri Jelšah pa v naseljih Zibika, Vinski Vrh, Kristan Vrh, Pristava, Mestinje, Šmarje pri Jelšah ter Šentvid pri Grobelnem. Za slednjo je sredstva prispevala občina Banja Luka iz republike Bosna in Hercegovina. To kaže na tradicijo solidarnosti po naravnih nesrečah med republikami takratne Jugoslavije, ki je vzniknila po potresu v Skopju leta 1963 in Banja Luki leta 1969 (Pipan 2006). Nekateri časniki so objavili bombastične naslove, tako je zagrebški *Vjesnik* kljub majhni oddaljenosti od kraja dogodka izkazal veliko nepoznavanje: »Više od sto tisuča ljudi provelo je noč na livadama« (Na travnikih je prenočilo več kot sto tisoč ljudi) (*Vjesnik*, 22. 6. 1974). Tudi slovenski časniki so sprva odsevali slabo

povezanost Kozjanskega z osrednjo Slovenijo. *Delo* (21. 6. 1974, 5) je poročalo, da je potres »porušil nekaj dimnikov ... v starejših stanovanjih so popokale stene in je odpadel omet.« Poročali pa so o poškodovani šoli in o strahu, zaradi katerega so mnogi noč prespali pod šotori in tudi o tem, da bodo škodo ocenile posebne komisije (skupaj 40) ter da je bil v štabu civilne zaščite že od začetka prisoten urbanist. Ugotovili so: »Bivanje v nekaterih zgradbah, šolah je nevarno. Potrebno je čim hitreje in čim bolj učinkovito ukrepati. Tisto, kar je možno sanirati, popraviti, je potrebno storiti do zime« (*Delo*, 21. 6. 1974, 5; *Delo*, 26. 6. 1974, 1), tako da bi bile šole primerne za pouk do konca leta (*Delo*, 28. 8. 1974).

25. junija so poročali, da je bilo prizadetih 82 zaselkov v dveh občinah in objavili foto-reportažo Joca Žnidaršiča. Ljudje so sami odstranjevali nevarne ruševine, primanjkovalo pa je cementa, s katerimi bi lahko – samograditeljsko – začeli obnovo. Pomoč, ki so jo prispevala podjetja, je začela prihajati praktično takoj po dogodku. Tako je podjetje *Induplati* poleg 5 šotorov Civilni zaščiti podarilo po 25 šotorov in stanovanjskih prikolic, potrebovali pa bi jih še 75. Podjetje *ITC Kovinotehna* je prizadetim pomagalo s preračunano 83.000 evrov in gradbenim materialom, sodelavci mariborskega gledališča pa so se odpovedali pikniku in za pomoč namenili preračunano 1000 evrov (*Delo*, 25. 6. 1974). Sredi julija so sprejeli Zakon o oprostitvi plačevanja prispevkov in davka iz osebnega dohodka, doseženega z delom, ki je opravljeno za družbeno organizirane solidarnostne akcije, ki je imel štiri člene (*Delo*, 10. 7. 1974).

Dan kasneje so ugotavljali, da je potres povzročil več škode, kot je bilo videti prvi hip (*Delo*, 11. 7. 1974). S škodo se je seznanila vlada (Izvršni svet SRS), ki je ugotovila, da je stanje težko, ker je potres prizadel najmanj razvita območja SR Slovenije. Vlada je že na tej seji odločila o finančni pomoči (preračunano 10.000 evrov) in razpravljala o skladu solidarnosti, v katerega bi prispevali odstotek osebnih dohodkov oziroma delovno soboto – nazadnje so se odločili za prispevek v višini 3,5 % mesečne plače (*Delo*, 28. 6. 1974) in delovno soboto 13. julija (*Delo*, 29. 6. 1974). Ta dohodek je bil po zgoraj omenjenem zakonu, objavljenem v Uradnem listu Socialistične republike Slovenije 31. 7. 1974 opravičen prispevkov in davkov. Tako zbrana sredstva bi namenili predvsem za obnovo šol in vrtcev. Na ta način so do konca avgusta zbrali 11,5 milijona evrov ali dvanajstino potrebnih sredstev (*Delo*, 28. 8. 1974). Ko so septembra ugotovili, da sredstev primanjkuje, so napovedali novo delovno soboto oktobra (*Delo*, 13. 9. 1974), nekatera podjetja so samoiniciativno prispevala sredstva dodatnega delovnega dne – velenjski rudarji so na ta dan dosegli rekordni izkop 16.000 ton premoga (*Delo*, 13. 9. 1974), druga pa so s podporo ravske železarnice, ki je zagotovila železo, ki ga je na trgu primanjkovalo, na Kozjansko poslala delavce. Sicer so bili v zbiranje sredstev vključeni vsi, organizirali so mladinske plese in izkupiček namenili Kozjancem. Poročali so, da je zbiranje pomoči nekoliko slabše teklo »pri kmetih, obrtnikih in upokojencih, kar bodo popravili« (*Delo*, 18. 9. 1974, 10).

Slika 8.2: *Delo* je večkrat poročalo o višini zbranih sredstev, pri čemer je kot sekretar Izvršnega odbora republiškega komiteja Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL) sodeloval tudi poznejši predsednik Republike Slovenije Milan Kučan

de na možnosti podjetij ter uporabiti prave oblike zbiranja pomoči. Delovna sobota naj bi bila po možnosti za delovne organizacije na isti dan. Seveda pa bo ta akcija še vedno zahtevala praktično organizacijo in dogovore z gradbeno operativno.

V razpravo se je vključil tudi Milan Kučan, sekretar IO RK SZDL, ki je ob pozitivni oceni akcije menil, da je dala velik moralni in politični kapital. Vendar pa lahko pokažemo tudi na nekatere probleme: različna tolmačenja v vrsti delovnih organizacij, ponekod pa tudi niso pred delovno soboto opravili razgovorov z delavci, ampak so o tem odločili le v poslovnih odborih ali delavskih svetih. Ravno zato

Imamo ponekod tudi pramerne premajhne obveščenosti delavcev o namenu vseh teh oblik pomoči, kar pa je treba pred drugim krogom zbiranja odpraviti.

Po pregledu vplačil do 7. septembra je pet ljubljanskih občin od planiranih 24.041 tisoč dinarjev prispevalo 19.288 tisoč dinarjev (80,4 odstotka). Celotna ljubljanska regija je od načrtovanih 29.966 tisoč dinarjev prispevala že 24.367 tisoč dinarjev ali 81,3 odstotka.

STOJAN ZITKO

oglašujte v dnevniku
DELO

Vir: *Delo*, 13. 9. 1974.

Širše je solidarnost temeljila tudi na družbenem dogovoru, po katerem so bile jugoslovanske republike zavezane sodelovati v solidarnostni akciji, če je škoda zaradi naravne nesreče presegla 3 % BDP prizadete republike, kar je takrat pomenilo 1,5 milijarde dinarjev – preračunano 580 milijonov evrov, česar potres na Kozjanskem ni dosegel (*Delo*, 5. 9. 1974) – danes je v Sloveniji povračilo škode po sedanjem Zakonu o odpravi posledic naravnih nesreč iz leta 2005 mogoče, ko ta doseže 0,3 promila prihodkov proračuna, kar je okrog štiri milijone evrov.

Po samoupravnem sporazumu bi s 0,5 % prispevkom financirali solidarnostni stanovanjski sklad za gradnjo družbenih stanovanj in posojila posameznikom za dobo 40 let po 2 % obrestni meri ter za kmete nepovratna posojila z odplačilno dobo 80 let (*Delo*, 29. 6. 1974). Na ta način so do sredine avgusta zbrali polovico pričakovanih sredstev, preračunano 16 milijonov evrov. Ljubljana je prispevala sredstva za gradnjo šole v Ponikvi po istih načrtih kot za šolo v Planini pri Sevnici v vrednosti 3,8 milijona evrov (*Delo*, 15. 8. 1974).

Nepovratna sredstva za obnovo bi namenili tudi iz občinskih solidarnostnih skladov – tak sklad na ravni Jugoslavije je obsegal 0,2 % BDP. Sklad so ustanovili pri koordinacijskem odboru (*Delo*, 27. 6. 1974), ki je združeval vlado, ministrstva za notranje zadeve, izobraževanje in kulturo, socialo in kmetijstvo ter finance, štab Civilne zaščite ter SZDL in Zvezo sindikatov. Zanimiva je ugotovitev vlade, da je bilo obveščanje medijev v prvih dneh po veliki naravni nesreči pomanjkljivo, nepopolno in neustrezno (*Delo*, 26. 6. 1974).

Delo je 20. septembra objavilo seznam sredstev, ki so do konca prvega kroga solidarnostne akcije zbrali v Ljubljani (*Delo*, 20. 9. 1974). Seznam je zanimiv, ker kaže na prepletenost podjetij in občin ter večjo vlogo gospodarstva, kot bi jo pripisali iz medijskih objav, in dokaj veliko, več kot petinsko vlogo z zakonom predpisanega solidarnostnega sklada. V Ljubljani so v tem času skupaj zbrali za 10 milijonov evrov sredstev (za primerjavo, to je okrog 2 % načrtovanih dohodkov proračuna sedanje Mestne občine Ljubljana), kar je bilo 10 odstotkov »več, kot je bilo za naše glavno mesto določeno« (*Delo*, 4. 10. 1974, 13).

Do prvega kroga solidarnostne akcije do konca leta bi morali zbrati 220 milijonov dinarjev (preračunano 85 milijonov evrov), če naj bi izpolnili obljubo, da zime nihče ne bo dočakal »brez (primerne) strehe« nad glavo. Septembra naj bi začeli z drugim krogom solidarnostne akcije (*Delo*, 21. 9. 1974), saj naj bi do 25. oktobra že zbrali sredstva za gradnjo šole v Ponikvi.

Preglednica 8.4: Rezultati solidarnostne akcije v treh mesecih po potresu, do konca septembra 1974 za Ljubljano (Delo, 20. 9. 1974) in Slovenijo (Delo, 21. 9. 1974), preračunano v evre.

entiteta	Ljubljana		Slovenija	
	tisoč evrov	delež (%)	tisoč evrov	delež (%)
organizacije združenega dela s področij gospodarstva (praznjeno iz računa občine, direktno nakazilo)	5444	54,36	19.516	60,70
organizacije združenega dela s področij gospodarstva (praznjeno iz računa občine, direktno nakazilo)	2236	22,60	5565	17,31
zasebni obrtniki	65	0,65	386	1,20
ostali občani	18	0,19	347	1,08
solidarnostni sklad občine/republike	2223	22,20	6338	19,71
skupaj	10.013	100,00	32.254	100,00

8.5 Ocena škode

Nekaj dni po potresu so strokovnjaki na terenu ugotavljali, da je »škoda veliko večja, kot so pričakovali« (*Delo*, 29. 6. 1974). Bila je celo večja, kot so »prebivalci prizadetih krajev

skraja sami mislili» (Delo, 3. 7. 1974, 1). Na vlogo medijev opozarja izjava, da so bili ljudje »sprva presenečeni, da so časopisi in RTV poročali o manjši škodi, kot je bila v resnici.« Takšno je bilo tudi ukrepanje na terenu, kjer je tega dne že primanjkovalo prikolic in šotorov. Ugotavljali so, da bo treba ugotoviti stanje, tako so po krajevnih skupnostih razdelili popisne pole za orientacijski popis škode oziroma primernosti stavb za bivanje (Delo, 26. 6. 1974). Za to so potrebovali strokovnjake za oceno bivalne primernosti stavb, skrbela jih je bližajoča se zima na »razsežnem«, »razgibanem« in »oddaljenem« območju.

Dogodek je povzročil veliko posredno gospodarsko škodo, saj je s tega območja v bližnje tovarne dnevno migriralo 2000 ljudi. Zaradi gospodarske nezmožnosti se je pojavilo povpraševanje po možnosti pridobitve posojil (Delo, 27. 6. 1974). Kaj hitro so namenili nepovratna sredstva za obnovo doma starejših v šmarskem gradu v višini (preračunano) 2,3 milijona evrov (Delo, 28. 6. 1974; 29. 6. 1974). Kmetje so bili oproščeni plačila prispevka za zdravstveno zavarovanje, s čimer je bilo zaradi pomanjkanja sredstev povezanih nekaj težav (Delo, 19. 7. 1974). Na začetku julija so na zboru občin (en od treh zborov skupščine) ugotovili, da je na območju prizadetih najmanj 30 % stavb, poškodovanih 2500 zgradb (Delo, 9. 7. 1974) oziroma 1500 stanovanj in da bo treba podreti več kot 250 stanovanj. Podjetja in posameznike so pozvali k solidarnosti (Delo, 3. 7. 1974). Konec avgusta so poročali, da je štirideset komisij po metodologiji, ki jo je Slovenija »zagovarjala pri potresu v Banja Luki« ocenilo škodo na 263,4 milijona evrov in da bo treba namesto prvotno načrtovanih sto porušiti kar 732 objektov, in to ne le starejših, temveč tudi mlajše, »ki so bili slabo zidani.« Med njimi je bilo 516 (70 %) zasebnih stanovanj. Novogradnje bodo zaradi prilagoditve na potrese dražje. Do sredine avgusta so v solidarnostni akciji zbrali 21,3 milijona evrov, kar je bilo 60 % pričakovanih sredstev (Delo, 22. 8. 1974). Zato so na začetku septembra ugotavljali, da bo treba »z akcijo do jeseni podvojiti doslej zbrana sredstva«, saj je škoda večja od prvih cenitev (Delo, 3. 9. 1974, 2).

Že takrat so posebej poudarjali obnovo oziroma »revitalizacijo« 17 etnoloških spomenikov, ki naj jih ne bi rušili (Delo, 22. 8. 1974). V tem oziru je imel potres dolgoročno številne pozitivne učinke. Etnologi so evidentirali kulturno dediščino in ponovno odkrili pritlično, vrhhlevno hišo, prislono k bregu, ki so jo predstavili v Rogatcu, kjer so ustanovili prvi skansen v Sloveniji (Pipan 2006). Leta 1981 so ustanovili spominski park Trebče (1981), katerega naslednik je Kozjanski regijski park (Pipan 2006). Za gradnjo šol so namenili 46 milijonov dinarjev (preračunano 18 milijonov evrov) za zaščito kulturnih spomenikov pa 14 milijonov dinarjev (preračunano 5,4 milijonov evrov) (Delo, 5. 9. 1974).

8.6 Popotresna obnova

Delo je sredi julija na naslovnici prineslo nepodpisan komentar z geografsko zanimivo uvodno mislijo, »staro resnico«, da »elementarne nesreče in ujme vedno najhuje prizadenejo siromašne kraje in ljudi.« Kozjansko so takrat šteli med najmanj razvite in sorazmerno najrevnejša slovenska območja, kar je bil zanimiv obrat, saj so dotlej med »nerazvite« prištevali nekatere druge dele Jugoslavije (Rotar in Forstnerič 1969). SZDL je tako pozval k »hitri in učinkoviti« pomoči ter obnovi v okviru »vseljudske solidarnostne akcije«, ki je za podjetja štela kot »obveznost« in »moralna dolžnost« ter

za katero bi potrebovali 20 milijard dinarjev, preračunano 8 milijard evrov (*Delo*, 12. 7. 1974); primerjalno je to približno 55 % proračuna Republike Slovenije za leto 2025. Tej so se z uspešno prodajo slik pridružili tudi umetniki (*Delo*, 30. 7. 1974). Ljudje so kljub počitnicam prispevali svoj delež za odpravo posledic (*Delo*, 3. 9. 1974).

Nerazviti regiji so pomagali tudi tako, da so načrtovali naložbe in gradnjo proizvodnih obratov z 2200 delovnimi mesti, podpirali obnovo nasadov in gradnjo kmetijskih obratov, treh novih trgovin ter ureditev atomskih toplic v Podčetrtku in hotela v Rogaški Slatini (*Delo*, 15. 10. 1974). Potres je namreč prizadel 2037 kmetij in 79 objektov v družbenem sektorju ter na njih povzročil za 129 milijonov dinarjev (preračunano 48 milijonov evrov) škode. Načrtovali so razvoj kmetijstva, tako da bi do konca leta 1978 »preusmerili« 1020 kmetij. Za gradnjo ali popravilo hleva, nakup opreme ter živine ali ureditev intenzivnega nasada bi dobili posojilo v vrednosti 60 % investicije po obrestni meri 3 % in odplačilno dobo 20 let. O usmeritvi in viziji takratnega kmetijstva nam pove podatek, da bi »v štirih letih [bi] na 1020 kmetijah uredili 16.300 stojišč za govejo živino, 12.000 stojišč za prašiče, 27.000 kvadratnih metrov prostora za piščance ter obnovili po 120 hektarov ribeza in vinogradov in 60 hektarov jablanovih nasadov« (*Delo*, 26. 11. 1974, 5).

Slika 8.3: Grafični prikaz razporeditve in vrste načrtovanih 2200 delovnih mest.

Vir: *Delo*, 15. 10. 1974, 5.

8.6.1 Potek dela po potresu

Na začetku avgusta, ko je v občini Šmarje pri Jelšah 50 družin živelo pod šotori, 22 pa v avtomobilskih prikolicah, so ugotovili, da obnova zamuja kljub solidarnosti Slovencev in pet odstotni meri solidarnostnega sklada, saj naj bi zasebniki lahko gradili

še le z novim letom. Najprej so bile na vrsti šole in družbeni stanovanjski sklad, »dotok sredstev pa je prepočasen«, primanjkovalo je materiala in gradbincev – železarna v Zenici ni mogla dobaviti pogodbenih količin betonskega železa, ki bi ga potrebovali 600 ton na mesec (*Delo*, 5. 9. 1974, 1). Predstavniki gradbincev so se konec avgusta sestali na Gospodarski zbornici (*Delo*, 28. 8. 1974). Sredi septembra je bilo pod šotori še 40 družin, v prikolicah 32, 69 pa v senikih (*Delo*, 12. 9. 1974). Poudarili so, da je rešitev stanovanjskega problema 178 družin »politična odgovornost«, kar obsega tudi dejstvo, da se »prizadetim natančno pojasni, kaj dobijo kot nevračljivo solidarnostno pomoč, kaj pa kot kredit pod določenimi pogoji«. Država je samograditeljstvo omogočala, ne pa spodbujala: tistim, ki bi privolili, da dela opravi podjetje, bi imeli možnost zmanjšanja kreditne obveznosti po treh letih (*Delo*, 21. 9. 1974, 2). O tem bi se odločili po preučitvi socialne strukture.

Delovna brigada je avgusta začela z gradnjo šole, drugih brigad pa zaradi pomanjkanja prenočitev niso mogli sprejeti (*Delo*, 7. 8. 1974). Mladinci naj bi od septembra do novembra skupaj z gradbeniki zgradili ali obnovili 600 hiš in Kozjanskemu dali novo podobo. Vrednotam bratstva in enotnosti so tako dodali še novo, solidarnost. Članek na zanimiv način prikazuje dileme, s katerimi so se srečevali:

Danes smo razdelili in razposlali tistih 60 milijonov starih dinarjev, ki jih je takoj po potresu poslal izvršni svet Slovenije. Dolgo smo bili v dilemi, kaj narediti s tem denarjem. Nismo se mogli odločiti, ali s tem denarjem zgraditi troje stanovanj, če bi jih seveda lahko, ali ga razdeliti kot enkratno socialno podporo socialno ogroženim. V prvem primeru bi ostalo v zraku vprašanje ostalih 2970 nerešenih stanovanj, kolikor jih je v naši občini poškodovanih. Tako smo se odločili za podpore (*Delo*, 10. 8. 1974, 2).

Konec avgusta so poročali, da je v akciji »Kozjansko 1974« v šestih izmenah delalo 1200 brigadirjev, ki so delali kot vzgojitelji in anketarji ter zgradili 6 km vodovoda, 6 km ceste pol ceneje kot profesionalni gradbeniki, njihov vložek pa so ocenjevali na skoraj 20 milijonov dinarjev (preračunano 8 milijonov evrov) (*Delo*, 31. 8. 1974).

Prebivalci so sicer za obnovo morali prispevati del sredstev z ugodnimi krediti, ki jih je pozneje v večji meri »odplačala« visoka inflacija. Potres se je z vidika takratnih družbenih razmer zgodil v »pravem« trenutku. Razvojno zaostalo območje je tudi zaradi vloge medijev pritegnilo dovolj pozornosti, da je obnovo in regionalni razvoj podprla celotna država (Pipan 2006). Prve kredite je 185 prebivalcev dobilo konec avgusta. So se pa glede tega pojavljale razlike med občinami: v Šmarju pri Jelšah so v nasprotju od Šentjurja, kjer so jih razdelili socialno ogroženim ljudem, kredite delili vsem, najtežje prizadete pa so reševali pozneje (*Delo*, 28. 8. 1974).

Konec avgusta so ustanovili biro za nadzor in pomoč s 16 do 18 zaposlenimi, ki pa bi lahko začel delati šele konec septembra. So pa že avgusta k obnovi dejavno pristopila nekatera podjetja; velenjska naj bi tako že do 28. oktobra zgradila šolo za 128 učencev v Zibiki – 29. avgusta so poročali, da so jo zgradili v 23 dneh in da že ima streho. Sodelovali so tudi koroški gradbinci (*Delo*, 5. 9. 1974). Tudi tu so poudarjali pomen solidarnosti: »Bolj ko je kak kraj gospodarsko razvit, bolj je vase zaprt. Ko bi se vsi takole vključili v akcijo, nam o nerazvitosti ne bi bilo treba govoriti« (*Delo*, 29. 8.

1974, 6). Šola je bila na začetku šolskega leta že pod streho (*Delo*, 3. 9. 1974). Šolo v Pristavi je financirala občina Maribor (*Delo*, 11. 9. 1974). Sicer pa so okrog 1200 otrok iz drugih naselij vozili k pouku v Rogaško Slatino in Podčetrtek. Čeprav je bilo iluzorno pričakovati, da bi posledice odpravili v enem letu, bi pa v tem času zgradili varstveno ustanovo v Šmarju pri Jelšah (*Delo*, 28. 8. 1974) in tri zdravstvene domove (*Delo*, 5. 10. 1974) in Kozjansko je septembra »postalo razgibano gradbišče.« Kar 60 % upravičencev je namreč že pridobilo stanovanjska posojila. Izpostavili so tudi problem »gradbenih skupin«, ki svoje delo zaračunavajo po neobičajno visokih cenah (*Delo*, 5. 9. 1974). Pri obnovi so sodelovale »vse slovenske občine s svojimi gradbenimi podjetji«, ki so sklenile operativni program najnujnejših gradbenih del. Zanimiv posredni opis gospodarskega položaja obsega izjava, da bodo banke »pri-skočile na pomoč tedaj, ko bo treba zaradi morebitnega prepočasnega dotekanja sredstev dohitevati potrebe gradbene operative s premostitvenimi krediti« (*Delo*, 12. 9. 1974, 1). V Delu so štiri mesece po potresu objavili celostransko poročilo o stanju in odpravi posledic (*Delo*, 14. 10. 1974, 5).

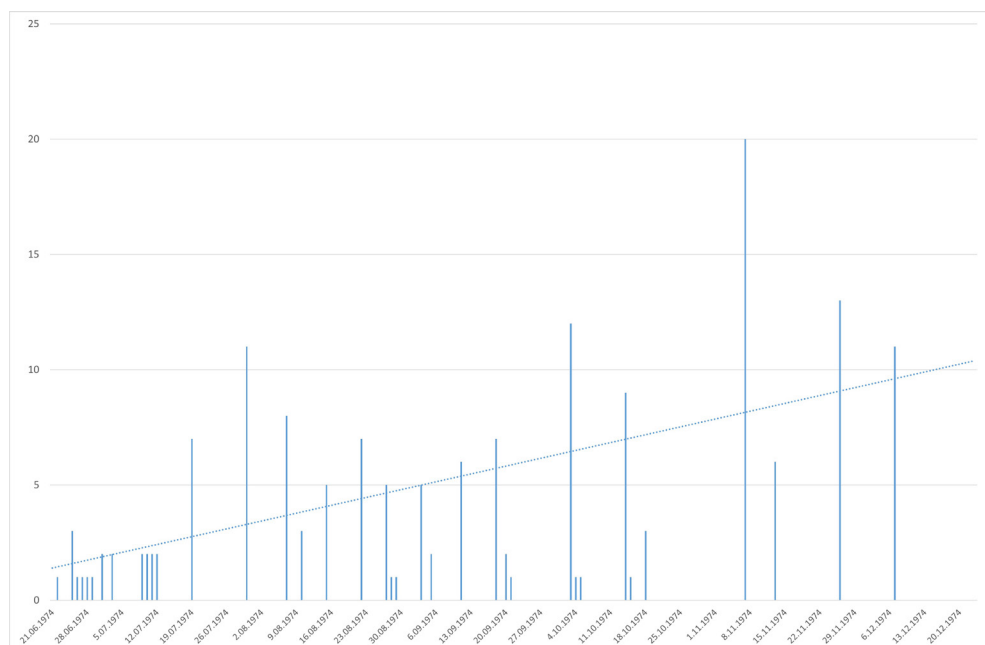
Nekaj dni kasneje so poročali tudi o tem, kako se na Kozjanskem porablja v Ljubljani zbrani denar. Poročali so, da so 204 občani prejeli enkratno denarno pomoč (preračunano 500–700 evrov) in razdelili 93 posojil z odplačilno dobo 25 do 40 let (v povprečni višini 40.000 evrov), zgradili montažno osnovno šolo (29. 9.), 18 družbenih stanovanj ter sanirali zasebna stanovanja v skupni vrednosti 11 milijonov evrov (*Delo*, 18. 10. 1974). Lastniki stavb četrte kategorije poškodovanosti naj bi prejeli novogradnje, lastniki stavb, ki so bile uvrščene v tretjo kategorijo, pa naj bi prejeli sredstva v obliki kredita, in sicer toliko, kolikor bi terjala usposobitev starih objektov za bivanje. Ker bi to pomenilo, da številnih stavb ne bi mogli dokončati (takim ljudem »bi na hitrico postavili lesene barake«; *Delo*, 13. 11. 1974, 10), so se zavzemali za to, da bi se pri tretji kategoriji odločali predvsem za sanacijo. Pri tem pa so jih poleg pomanjkanja strokovnjakov (ki so jim pomagali študenti), gradbenikov, gradbenega materiala in neprimernih načrtov pestile tudi »nemogoče ceste na območju, ki ga je prizadel potres«, ki jih dodatno uničuje povečan promet, koliko niso bile uničene že dotlej (*Delo*, 7. 11. 1974, 9). Ker zaradi novembrskega deževja po blatnih poteh niso mogli domov spraviti gradbenega materiala, je »mnogo oškodovancev vse doslej ostalo v resnici brez vsega«. Odgovorni so prejeli prek 644 pritožb, kar je za 11 % poškodovanih stavb. Te so bile tudi posledica slabe organiziranosti dela, saj komisijam za ocenjevanje niso določili roka za izvedbo del in so še novembra prejeli dodatnih 900 prijav. Ker je bila kritika upravičena, so se odločili, da bodo na »najkritičnejšem območju, to je v Zibiki in Pristavi, vsem oškodovancem za četrtno povečali ocenjeno škodo« (*Delo*, 13. 11. 1974, 10).

8.7 Razprava

Med 51 analiziranimi članki na temo potresa na Kozjanskem v podatkovni bazi Digitalne knjižnice Slovenije – *Dlib* je bila več kot tretjina (14 člankov) objavljena v prvem mesecu po nesreči.

Zanimivo pa je, da je potres pozornost glavnega slovenskega tiskanega medija pridobil šele 25. junija, torej pet dni po potresu. Dan po potresu so objavili le kratko notico na 5. strani, enako dan kasneje. Po dvodnevem medijskem vikend molku je sledilo pet dni z objavami na prvi strani, poleg tega pa so 25. junija objavili poročilo na 9. strani, enako dva dni pozneje, 26. 6., 28. 6. pa članka na 4. in 9. strani ter 29. junija poleg naslovnice še na 7. strani. Sledilo je kratko medijsko zatišje, ki je trajalo do 9. julija, potem pa do konca avgusta ni bilo večjega števila objav, takrat pa so se pojavile objave na temo organizacije šolstva. O potresu so spet več poročali oktobra, ko so objavili več poročil o zbiranju in porabi sredstev v solidarnostni akciji. Časovni razmik oziroma število dni med objavami je v tem času naraslo od povprečno 2 do okrog 10 dni.

Slika 8.4: Število dni med objavami v Delu na temo potresa na Kozjanskem.

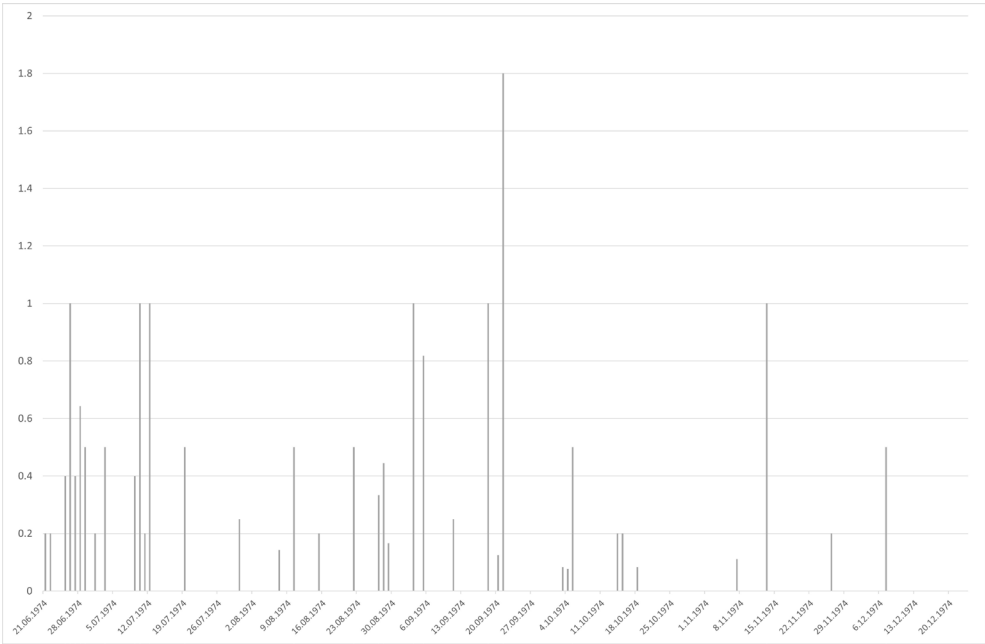

Zanimanje medijev in s tem javnosti za temo smo izrazili s kazalnikom »teža teme«, ki smo ga uvedli posebej za to raziskavo. V njem smo upoštevali položaj novice znotraj posamezne številke časnika, izražen s številko strani, in število člankov na temo potresa na Kozjanskem v posamezni številki. Po dvanajst objav je bilo na prvi in drugi strani časnika, osem na peti strani, kjer poročajo o krajevnih novicah, pet pa na strani 9, ki je bila namenjena (foto)reportažam, v prvi se je proslavil Joco Žnidaršič, znan tudi po poročanju ob potresu v Posočju dve leti zatem.

Preglednica 8.5: Število objav glede na stran časnika, na kateri se je pojavil članek.

številka strani s člankom	število objav
1 (naslovnica)	12
2	12
3	1
4	2
5	8
6	1
7	3
8	4
9	5
12	2

Slika 8.5: Teža teme »potres na Kozjanskem«, izražena kot zmnožek številke strani prvega objavljenega članka in skupnega števila člankov v posamezni številki dnevnika *Delo*.

Ugotavljamo, da je bila za tiskani medij, kot je nacionalni časopis *Delo*, značilna zakasnitev poročanja. To je na nek način presenetljivo, saj so glede medijskega poročanja z uveljavitvijo televizije 70. leta 20. stoletja že moderna doba, ko je dostopnost do novic možna tudi preko domačega ekrana. Podoben, nekajdnevni zamik smo namreč ugotovili tudi pri analizi člankov časnikov iz obdobja pred drugo svetovno vojno v arhivu *Geografskega atlasa naravnih nesreč v Sloveniji* (Komac in sod. 2023).

Druga ugotovitev je, da je naravna nesreča prebivalcem prikazana skozi »medijska očala«, ki odsevajo le del resničnosti. V konkretnem primeru medij sam prinaša izjave različnih osebnosti, ki ugotavljajo, da je Kozjansko razvojno zaostala regija in je učinek naravne nesreče zaradi tega še večji, kot bi bil sicer. V naših raziskavah smo že večkrat poudarili, da velikost regije vpliva na njeno prizadetost zaradi naravne nesreče. V splošnem velja, da manjša regija zaradi naravne nesreče utрпи relativno večjo škodo. Podobno velja za odmaknjena ter glede finančnih in naravnih virov omejena območja, kakršni so otoki ali otočja, ki lahko ob enem dogodku izgubijo več kot znaša njihov BDP (Komac 2021).

Ugotavljamo tudi, da so bili članki v časniku *Delo* v 70. letih 20. stoletja bolj kot odsev dogajanja v resničnosti ali v pokrajini, odziv na politične dogodke ali izjave vsakokratnih političnih veljakov. Več je člankov o pogovorih na temo organizacije in poteku solidarnostne akcije na ravni Slovenije, na primer o razdelitvi in porabi sredstev ter vlogi posameznih javnih ustanov, kot o položaju na terenu. Pravzaprav stanje na terenu lahko spremljamo le posredno, prek medijskih izjav predstavnikov občin in drugih »družbenih organizacij«, kakršna so podjetja. Temu je v člankih pridružena socialna nota, ki jo poudarjajo opisi položaja nekaterih prizadetih posameznikov. Socialno problematiko so reševali tudi pozneje, po uveljavitvi zakona o oprostitvi plačila dajatev in z možnostjo pridobitve ugodnih posojil, posebej za kmečko prebivalstvo.

Veliko vlogo v *Delu* je imela organiziranost življenja v obdobju po potresu. Prebivalce in s tem oblastnike je posebej skrbelo, kako bodo preživel zimo. Zaradi tega so vlagali veliko energije in sredstev v zagotovitev začasnih bivališč, pa naj bodo to šotori takoj po potresu ali pa barake in montažne stavbe v poznejših mesecih. Poleg tega je bila izražena velika skrb za organizacijo šolstva – večino šol je potres tako poškodoval, da je bilo treba zgraditi nove – in to so naredili v nekaj mesecih.

V osredjem tiskanem nacionalnem mediju glede potresa in odziva po njem praktično ni bilo komentarjev, z izjemo pogostih objav komentarjev političnih predstavnikov v *Sobotni prilogi*. Odločneje so komentirali razmerja med Socialistično republiko Slovenijo in jugoslovansko federacijo. Potres je bil tako priložnost za razčiščevanje nekaterih nejasnih, predvsem gospodarskih razmerij. Pričakovali so pomoč federacije in ostalih republik, ki jim sicer po omenjenem zakonu ni bilo treba pomagati Sloveniji, saj škoda ni presegla kriterija. Vendar naj bi imeli moralno dolžnost pomagati, saj je v preteklosti Slovenija pomagala drugim, čeprav ji tega takrat po omenjenem zakonu ne bi bilo treba. Do 12. 9. je bilo v Sloveniji zbranih 73 milijonov dinarjev (preračunano 28 milijonov evrov), iz drugih republik 12.423 din (preračunano 4800 evrov) in inozemstva 43.000 dinarjev (preračunano 16.600 evrov), neposrednih nakazil pa je bilo za 7,2 milijonov dinarjev (preračunano 2,8 mio evrov) (*Delo*, 12. 9. 1974).

Mediji so po potresu na Kozjanskem imeli veliko vlogo mobilizacije ljudi in podpore pri načrtnem in od zgoraj navzdol organiziranem, delegiranem zbiranju sredstev. Manj pomembna ali pa nikakršna je bila njihova vloga predstavnika javnosti oziroma sedme sile ter s tem nadzornika dogajanja. Ker je bilo dogajanje, zlasti vseslovenska solidarnostna akcija, kot tudi obnova, delegirano po samoupravnem delegatskem načelu in od zgoraj navzdol, se ga ni smelo komentirati, še manj kritizirati. V enem od člankov so bile v obliki komentarjev posredovane bojovite besede enega od političnih veljakov, ki je v nagovoru ugotavljal, »da se je treba odločno spopasti z nekaterimi

posamezniki, ki razširjajo različne nepreverjene govorice o nenamenski uporabi zbrane-ga denarja v tej solidarnostni akciji» (Delo, 7. 12. 1974, 2).

8.8 Sklep

V nasprotju od sodobnih naravnih nesreč so se medijske objave o potresu sredi 70. let 20. stoletja v srednjem slovenskem tiskanem mediju, vključno z zatišjem med vikendom, začele šele pet dni po dogodku. Medijsko poročanje o potresu na Kozjanskem je pozneje odigralo pomembno vlogo pri mobilizaciji ljudi in podpori pri načrtovanem, hierarhično organiziranem zbiranju sredstev za pomoč prizadetemu območju, pozneje pa regionalnemu razvoju.

Vendar je imelo medijsko poročanje o potresu na Kozjanskem omejeno trajanje in medijska pozornost se je osredotočila le na prvih nekaj tednov po nesreči. To pomeni, da odziv na nesrečo, dolgoročni učinek in okrevanje niso bili deležni enake pozornosti. Poleg tega je šlo za dogodek v (miselno) oddaljenem območju Slovenije, ki je tudi sicer bilo zapostavljeno v primerjavi s središči ter bolj znanimi ali dostopnejšimi regijami. To je bilo ključno za krizno komuniciranje, saj omejeno medijsko poročanje vpliva tudi na dostopnost in učinkovitost ukrepov, namenjenih takojšnji pomoči, kot tudi zagotavljanju dolgoročnega okrevanja in pomoči prizadetim skupnostim. Zaradi omejenega trajanja interesa mediji hitro izgubijo zanimanje za temo, ko situacija ni več kritična. To pa je vplivalo na financiranje dolgoročnega okrevanja. Imajo pa mediji ključno vlogo pri kritičnem spremljanju porabe pomoči in sredstev za obnovo ter tako prispevajo k večji preglednosti. Prispevek izpostavlja potrebo po vztrajnejšem, dolgotrajnejšem in predvsem popolnejšem medijskem poročanju, da bi vsem prizadetim območjem zagotovili enako pozornost, ne glede na njihovo oddaljenost ali obseg škode. To bi izboljšalo pripravljenost družbe na naravne nesreče, povečalo njeno odpornost in izboljšalo učinkovitost kriznega komuniciranja.

To so ugotavljali že drugi. Downs (1972) je trdil, da je pozornost javnosti redko zelo dolgo osredotočena na katero koli domače vprašanje, in ugotovil, da je ciklična. Model, ki pojasnjuje začetno rast in končni upad medijskega poročanja, je označil za »cikel problema in pozornosti« (ang. *issue-attention cycle*). Tega se zavedajo sami mediji tudi v sodobnosti: »*Ko voda odteče in ko poplavljeni izginejo z naslovnih časopisov in prvih minut televizijskih poročil, je zadeva skoraj pozabljena. Predvsem če gre za zelo oddaljene kraje, ki jih mnogi še nikoli niso v živo videli*« (Delo, 21. 8. 2023, str. 1). Ta ugotovitev ima pomembne posledice za krizno upravljanje, saj dokazuje, da je čas, primeren za učinkovito krizno komuniciranje v medijih, precej omejen. Še posebej je kratek v primerjavi s formalnimi postopki pomoči, ki trajajo mesece ali celo leta.

V tem oziru je bila vloga medijev v času potresa na Kozjanskem kot predstavnikov javnosti in nadzornikov dogajanja zanemarljiva ali celo neobstoječa. Solidarnostne akcije, pa tudi obnova so bile organizirane na principu samoupravnega delegatskega sistema od zgoraj navzdol, zato komentarji ali kritike teh procesov niso bili zaželeni. Dogajanje na terenu po potresu je bilo mogoče spremljati zgolj posredno, prek izjav predstavnikov občin in drugih »družbenih organizacij«, med katerimi so bila pogosto podjetja, ki so nudila pomoč. Mediji so več prostora namenili organizaciji in izvedbi

solidarnostnih akcij na državni ravni, predvsem glede razdelitve in porabe zbranih sredstev ter vlogi različnih ustanov.

Poseben poudarek tiskanega medija *Delo* je bil na organizaciji življenja po potresu, kjer je bila osrednja skrb prebivalcev in oblasti, kako bodo organizirali šolski pouk in, to je stalnica tudi pri poznejših naravnih nesrečah, kot so potresi v Posočju, kako bodo preživel prihajajočo zimo. Organizacija šolstva je predstavljala velik izziv, saj je bilo zaradi poškodb treba večino šol porušiti in na novo zgraditi – kar so uspeli doseči v nekaj mesecih (Pipan 2006). Organizacija življenja po potresu in obnova po potresu je pomenila regionalni razvoj Kozjanskega na področju varovanja kulturne dediščine (ustanovitev prvega muzeja na prostem v Sloveniji v Rogatcu), ustanovitev zavarovanega območja (Kozjanski regijski park), pospeševanje razvoja turizma (Terme Olimje in Rogaška Slatina) ter modernizacijo kmetijstva.

V nacionalnih medijih pa takrat skoraj ni bilo komentarjev na temo potresa in odziva nanj. Nekoliko bolj odločno so mediji komentirali razmerja med Socialistično republiko Slovenijo in jugoslovansko federacijo, zlasti nezadostno pomoč zveznih oblasti. Poudarjali so, da škoda po potresu ni dosegla kriterijev za obsežnejšo pomoč s strani jugoslovanskih zveznih oblasti. Medijske objave so razkrile tudi širši družbeni kontekst, saj so opozorile na razvojno zaostalost Kozjanskega. Poleg posledic naravne nesreče je Slovenija tako ponovno odkrila svoj manj razviti del, ki je postal upravičen do razvojne pomoči, podobno kot nekatera manj razvita območja v Jugoslaviji.

Ugotovimo lahko, da medijsko poročanje odraža tudi poglede družbe in vlade na raznolika vprašanja, in da se pogledi s časom spreminjajo. V zadnjih petih desetletjih je Slovenija spremenila svoj politični sistem, zaradi podnebnih sprememb pa se je spremenila tudi občutljivost oblasti in ljudi za ta vprašanja naravnih nesreč, ki so s tem povezana. V tem času se je spremenila tudi vloga medijev; v bolj avtoritarnem režimu so bili mediji podaljšek vlade (Fu in sod. 2012), pozneje pa so mediji vendarle prevzeli tudi nadzorno vlogo, kar naj bi bilo značilno za demokracijo.

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnih programov Geografija Slovenije (P6-0101) in Dediščina na obrobjih (P5-0408), ki ju financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.